

Studia Biblica Slovaca

1/2010

2

Ročník 2

2010

Číslo 1

Studia Biblica Slovaca

Offprint

Katoľické biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Nihil obstat: Anton Tyrol

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) - Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) - Pavol FARKAŠ (Nitra) - Peter FEDOR (Prešov) - Juraj FENÍK (Drienov) - Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) - Róbert JÁGER (Prešov) - Jozef JANČOVIČ (Bratislava) - Róbert LAPKO (Košice) - Milan SOVA (Bratislava) - Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) - Jozef TIŇO (Bratislava) - František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) - Pavol VILHAN (Roma, I) - Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Elena Slaná

Zalamovanie: redakcia

Na príprave publikácie sa podieľali aj Jozef Šoška, Mária Mihulcová, Zuzana Škrinárová.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: (+421) 048/418 22 08, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verziou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielajte na Katolícke biblické dielo alebo na adresu redakcie.

Bankové konto: 400827 4864, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

© 2010 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Nábřežie Jána Pavla II, 697/4, 059 21 Svit – SK, www.kbd.sk

Tlač: PUBLICA, publica.nitra@gmail.com

Printed in Slovakia

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Recenzie

TICHÝ, Ladislav; OPATRŇÝ, Dominik (eds.): *Apoštol Pavel a Písmo: Sborník příspěvků z konference. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci Cyrilometodějská teologická fakulta, 2009, 224 s. ISBN 9 7888024424651; Cena: 170 Kč*

Vyhlasenie Roku apoštola Pavla (28. 6. 2008 – 28. 6. 2009) pri príležitosti dvetisíceho výročia jeho narodenia bolo príležitosťou na prehĺbenie poznania jeho osoby, učenia a vplyvu na formujúci sa ranokresťanský obsah viery. V teologickej obci jednou z odpovedí na pápežskú iniciatívu bolo usporadúvanie vedeckých konferencií, ktorých cieľom bolo predstaviť výsledky najnovších výskumov života a diela Pavla z Tarzu. V rámci tohto spomienkového roku sa 4.-5. júna 2009 uskutočnila na Cyrilometodskej teologickej fakulte Univerzity Palackého v Olomouci vedecká konferencia na tému „Apoštol Pavol a Písmo“. Téma vzťahu apoštola Pavla k Písmu je veľmi aktuálna a odráža ideu jednoty Starého a Nového zákona v kresťanskej Biblii predstavenú v dokumente Pápežskej biblickej komisie *Židovský ľud a jeho sväté Písma v kresťanskej Biblii*. Pochopenie Pavlovej biblickej a teologickej hermeneutiky je fundamentálnou podmienkou správnej interpretácie Pavlových listov. S takmer všetkými príspevkami, ktoré odzneli na konferencii, sa čitateľ má možnosť oboznámiť v recenzovanom zborníku. Jeho skladba je samozrejme ovplyvnená pomerne všeobecne určenou témou konferencie. To umožňuje na jednej strane ponúknuť široké spektrum spracovania danej témy, na druhej strane neumožňuje editorom zborníka usporiadať príspevky v jednej či viacerých jednotiacich myšlienkových líniách. Zborník je tak výrazne heterogénny, tematicky, metodologicky, rozsahom príspevkov i ich štýlovou úrovňou. Paradoxom pri tom je fakt, že napriek tak všeobecne definovanej téme v zborníku nachádzame aj príspevky, ktoré svojím obsahom s ňou súvisia len asociatívne (napr. Opatrný, D.: *Apoštol Pavel a problematika šírení kresťanství v Malé Asii*; Duka, D.: *Svatý Pavel – apoštol pohanů či národů?*).

Zborník otvára rozsiahly príspevok Jaroslava Broža *Τέλος νόμου a interpretace Ř 9,30 – 10,10*. Autor sa v ňom snaží prostredníctvom detailnej exegetickej analýzy textu odpovedať na otázku, či Pavol vníma Krista ako „koniec zákona“, alebo ako „cieľ zákona“. Nejde pritom len o sémantický rozbor slovného spojenia, ale autor veľmi poctivo analyzuje celú problematiku v kontexte listu Rimanom ako celku so zvláštnym zohľadnením kap. 9 – 11 ako istej centrálnej časti posolstva listu. Jaroslav Brož sa na základe analýz prikláňa k názoru, že *telos nomou* je potrebné chápať vo význame Kristus ako cieľ zákona. Autor sa však nezdržiava len na určení významu syntagmy, ale snaží sa ukázať, ako sa jej idea odzrkadľuje v hermeneutike apoštola Pavla na príklade spôsobu citovania a interpretácie dvoch starozákonných textov v najbližšom kontexte slovného

spojenia (Lev 18,5 v Rim 10,5; Dt 30,12-14 v Rim 10,6-10). Listu Rimanom sa venujú aj ďalšie dva príspevky. Jan Roskovec v článku nazvanom *Kristova smírná oběť podle Ř 3,25* analyzuje expiačnú formulu, ktorú Pavol umiestnil v expozícii k prvej veľkej časti listu (kap. 1 – 11). Po predstavení gramatických a lexikálnych problémov samotného textu sa autor snaží ukázať, ktorý starozákonný text stojí v pozadí tejto pravdepodobne predpavlovskej formuly. Argumentuje, že Rim 3,25 je expiačnou výpoveďou založenou na reflexii Lev 17,11, čo ho následne vedie k uzáveru, že kľúčovým pojmom výpovede nie je expiácia (^h*ilastērion*), ale slovné spojenie *en tōi autou^h aimati*. Aj ďalší príspevok sa venuje problematike citovania a interpretácie starozákonného textu v liste Rimanom. Miroslav Pacifik Matějka v prvej introductívnej časti tohto článku približuje základné princípy Pavlovho používania starozákonných textov pri teologickej argumentácii. Neskôr, v nosnej časti príspevku, stručne opisuje priame citácie knihy proroka Izaiáša v Liste Rimanom. Trefne zvyrazňuje Pavlovo „kreatívne“ narábanie s gréckym starozákonným textom, i keď by sa pri niektorých prípadoch dalo polemizovať, či odchýlka v citáte od originálneho znenia LXX je skutočne dôsledkom Pavlovej intencionálnej zmeny alebo citovaním iného variantu gréckeho prekladu knihy proroka Izaiáša. Čitateľ po prečítaní tohto príspevku zostáva s pocitom „nedosytu“, pretože autorove analýzy zostávajú bez uzáverov, nakoľko autor namiesto záveru ponúka desaťriadkový citát S. Lyoneta. Knihe proroka Izaiáša v kontexte osoby apoštola Pavla sa venuje aj Gabriela Ivana Vlková, ktorá skúma vplyv tzv. druhej piesne o Pánovom služobníkovi (Iz 49,1-9a) na ponímanie osoby a diela apoštola Pavla. Analyzuje možný dosah tohto starozákonného textu na formovanie sa Pavlovho vlastného seba pochopenia i po-pavlovho Lukášovho obrazu prezentovaného v Skutkoch apoštolov. Na základe solídne vybudovanej analýzy dochádza k uzáveru (s. 218), že „Pavel, který se ve službě Bohu cele nasadil, zřejmě zakusil a uvěřil, že Bůh mu pomáhá právě tak, jak to přislíbil služebníku v Iz 49.1-9a.“

V zborníku nachádzame aj dva príspevky, ktoré sa venujú výlučne problematike Pavlovej evanjelizačnej činnosti. Dominik Duka v stručnom príspevku argumentuje, že často používaný titul „apoštol pohanov“ nezodpovedá reálnemu významu Pavlovej misijnej činnosti, ktorá mala „nadmárodný“ charakter, prekonávala a búrala rozdiely spoločenské, kultúrne a náboženské, preto Pavlovi skôr patrí titul „apoštol národov“. Dominik Opatrný si zas kladie otázku, nakoľko Pavlova evanjelizačná činnosť zasiahla aj regióny Malej Ázie, konkrétne lokality Kappadócie a Pontu – Bithýnie. Autor vychádza z problému adresátov Prvého listu Petra, ktorý bol poslaný práve kresťanským obciam v týchto regiónoch, o ktorých evanjelizácii sa však Nový zákon vôbec nezmieňuje. Pri hľadaní odpovede na otázku, komu vďaka tieto obce za svoju evanjelizáciu, sa autor sústreďuje najmä na analyzovanie Pavlovej novej misijnej činnosti v daných regiónoch. Nakoniec však prichádza k záveru, že nie je možné definitívne vyriešiť tento problém

a Pavlov prínos pri ohlasovaní evanjelia v Malej Ázii bol najpravdepodobnejšie nepriamy, prostredníctvom jeho spolupracovníkov.

Zaujímavú skupinu tvoria príspevky, skúmajúce obraz apoštola Pavla, ktorý sa vytváral či už počas jeho života, ale najmä po jeho smrti. Jiří Mrázek sa snaží analyzovať v príspevku nazvanom *Pavel po Pavlovi*, tie miesta z Nového zákona, ktoré by mohli byť vo väčšej či menšej miere polemikou s učením apoštola Pavla. Autor po analýze jednotlivých textov prichádza k uzáveru, že v nich nachádzame zmierlivú diskusiu s Pavlovými teologickými ideami i ich reinterpretáciu (List Jakuba); v Matúšovom evanjeliu argumentáciu týkajúcu sa rovnakých ideí, ale iným – nekompatibilným spôsobom; v Druhom Petrovom liste odkaz na Pavlovu kanonickú autoritu. Len v knihe Apokalypsy nachádzame nekompromisnú polemiku vo vzťahu k problému jedenia mäsa obetovaného modlám. Zostáva však nezodpovedané, či ide o kritiku namierenú priamo na apoštola Pavla. Predmetom príspevkov Jiřího Lukeša a Jana A. Dusa je percepcia Pavlovej osoby v poapoštolskom období Cirkvi. Prvý menovaný vo veľmi zaujímavom a solídne spracovanom príspevku skúma prezentovanie Pavla v progymnasmatách Skutkov Pavla a Tekly. Autor sa zameriava najmä na dva druhy progymnasmat, teda rečníckych cvičení ako súčasť antických literárnych diel, prosopoia a ekfrasis. Prvé je zamerané na predstavenie špecifického charakteru osoby a druhé na opis jej výzoru. V prípade apokryfného diela Skutkov Pavla a Tekly prosopoia je skomponovaná tak, aby zvýraznila apoštolskú hodnosť Pavla. Cieľom vonkajšieho opisu, ktorého jednotlivé časti porovnáva autor s ekfrasis iných antických literárnych diel, nie je predstaviť jeho ľudský výzor, ale metonymicky odzrkadliť dušu Pavla. Obidve progymnasmata teda charakterizujú Pavlovu osobu a zároveň tvoria uhol pohľadu čitateľa na Pavla a jeho činnosť. V článku Jana A. Dusa *Apoštol Pavel v listech Ignatia Antiochejského* je analyzovaný spôsob, ako Ignác Antiochijský nadväzuje na hlásanie a apoštolskú autoritu Pavla. V diele Ignáca, ktorý žil niekoľko desaťročí po Pavlovi, si môžeme všimnúť, ako sa postupne buduje kanonická hodnosť Pavla a jeho listov. Ignác sa ešte neodvoláva priamo na Pavla, ani nepoužíva citáty z jeho listov ako priame argumenty, hoci minimálne dvakrát Pavlove listy priamo cituje. Jedinou normou pre Ignáca zostáva Kristus a apoštola Pavla spolu s ďalšími apoštolmi Ignác chápe ako svojich predchodcov, na ktorých nadväzuje pri nasledovaní Krista a spravovaní Cirkvi.

Pomerne veľkú časť zborníka tvoria príspevky, ktorých cieľom je analyzovať vybraný teologický problém alebo motív v Pavlových listoch. Peter Cimala skúma motív slobody ako soteriologickú metaforu v Liste Galat'anom. Autor sa najskôr snaží pomerne podrobne definovať, čo je to metafora a následne na základe tohto hermeneutického predpokladu preskúmať *eleutheria* výpovede v Liste Galat'anom. Hoci autor kritizuje vágny prístup k problematike metafory v novozákonných štúdiách, sám stráca na istých miestach príspevku pevnú pôdu pod nohami, napríklad keď poníma metaforu ako skrátene prirovnanie, čomu

odporuje napríklad aj v článku neskôr prezentované Ricoueurovo ponímanie metafory. Za trefnejšiu považujem analýzu *eleutheria* výpovedí, ktorá preukázala silné ukotvenie motívu slobody nielen v soteriológii, ale aj kristológii, ekleziológii či etike. Autor prichádza k dôležitému uzáveru, že sloboda je atribútom nového statusu kresťanov, predstaveného v motíve synovstva. Soteriológia je v zornom uhle aj Pavla Větrovca, ktorý vo svojom príspevku poskytuje stručnú exegézu perikopy 2 Kor 5,11-21 so zameraním na paradox výpovede v. 21., stojacej zočivoči človeku, čo ťažko chápe Božie konanie (t.j. učinenie nevinného Krista hriechom) pre ospravedlnenie ľudí. Príspevok prezentuje zaujímavý interpretačný problém, škoda len, že autor necháva veľa nezodpovedaného. Podobné zameranie má príspevok Ladislava Heryána *Smíření jako křesťanský paradox u apoštola Pavla*, stručne analyzujúci novozákonné texty, a to najmä z listov apoštola Pavla, v ktorých sa nachádza termín „zmierenie“ (katallassō). Paradox kresťanského zmierenia Heryán vníma v tom, že to nie človek sa zmieruje s Bohom, ale Boh zmieruje sám seba s človekom. Ladislav Tichý skúma termín *diathēkē* v listoch apoštola Pavla. Jadrom príspevku je analýza 8 vybraných textov, ktorá preukázala, že Pavol pozná a používa predmetný termín aj vo svetskom význame (testament), ale jednoznačne ňo dominuje význam náboženský – zmluva. Hoci v jednotlivých textoch má termín vlastné významové odtiene, spoločným významom je „to, čo Boh ponúka v priebehu dejín tým, ktorých si vyvolil“. Vyvrcholenie Božieho vyvolenia, a teda aj zmluvy vidí, v Novej zmluve stelesnenej v osobe Ježiša Krista a v jeho účinkovaní. Zaujímavým príspevkom je *Pozdrav „milost a pokoj“ jako hermeneutický klíč k Pavlově interpretaci starozákonních proroctví* autorstva Oldřicha Svobodu. Zaujímavosť tohto príspevku spočíva v tom, že Pavlov tradičný pozdrav ako súčasť epištolárneho *praescriptio* neskúma na pozadí praxe antickej epistolografie, ale v kontexte starozákonného prisľúbenia milosti a pokoja. Je zaujímavé, že O. Svoboda poníma grécke *charis* vo svetle hebrejského *chesed*. Táto téza je však zároveň najslabším ohnivkom argumentačnej reťaze. Autor totiž len veľmi zbežne zdôvodňuje súvis *charis* s *chesed*. Napriek tomu je to veľmi originálny prístup k Pavlovmu pozdravu, ktorý si určite žiada detailnejšie spracovanie. Z môjho pohľadu rozhodne najoriginálnejším ale aj čitateľsky najnáročnejším príspevkom v recenzovanom zborníku je článok *Prorocký fenomén a tradice Ježíšových slov v listech apoštola Pavla*. Autorka sa zaoberá dvoma teologickými problémami. Po prvé, nakoľko sa tradícia Ježíšových slov, teda výpovede historického Ježiša, odzrkadľuje v listoch apoštola Pavla. Je to stále aktuálny problém, keďže Pavol nepochybne vychádza z Ježišovej kerygmy, ale nemal žiaden osobný kontakt s historickým Ježišom. Autorka si do istej miery kladie otázku, či napríklad Pavlove slová, „*toto vám hovoríme podľa Pánovho slova*“, sú odkazom na tradíciu slov historického Ježiša. Po druhé, autorka sa snaží preskúmať, nakoľko Pavol poníma svoju osobu a činnosť vo svetle prorockého fenoménu. Autorka Mireia Ryšková ukazuje, že Pavol svoje povolanie chápe ako povolanie k prorockej činnosti, ktorá sa vyjadruje v autorite Božieho slova, a teda

v tom, že skrze neho hovorí Boh, resp. Ježiš Kristus. Tieto dva problémy autorka skúma vo vzájomnom súvisi, čo vidieť najmä pri exegetickej analýze vybraného textu 1 Sol 4,15nn. M. Ryšková prichádza k uzáveru, že slovné spojenie „Pánovo slovo“ u Pavla plní tú istú funkciu ako *dēbar JHWH* alebo idiom „toto hovorí Pán“ u starozákonných prorokov. Je teda vovodením do proroctva, ktoré Pavol používa na to, „aby překonal mezeru mezi kerygmatem a odpovědí na aktuální otázky.“ Proroctvo sa pre Pavla stáva dôležitým zdrojom nového poznania zakotveného vo viere v Krista.

Na záver recenzie môžem teda skonštatovať, že zborník je veľmi bohatý na rôznorodé príspevky. Mnohé z nich (napr. D. Duka; D. Opatrný; G. I. Vlková) môžu slúžiť ako vhodný doplnkový materiál pre študentov teológie. Ďalšie (J. Brož; J. Roskovec; P. Cimala) sú dôležitým prínosom pre hlbšie poznanie Pavlovho teologického myslenia. A niektoré (M. Ryšková; J. Lukeš) z nich predstavujú nové originálne výskumy nielen v perspektíve domácej, ale dokonca aj medzinárodnej teologickej spisby. Zborník je teda hodnotnou publikáciou s výrazným prínosom pre lepšie poznanie osoby a diela Apoštola národov.

Branislav Kluska

Contents

Treaties

Jozef JANČOVIČ

Aronide and Levite Priests 1-13

Július PAVELČÍK

Parable of Treasure in the Field. Gospel of Thomas, Logion 109 14-55

Abstracts and Reviews 56-65

Communications and References 66-70

Obsah

Štúdie

Jozef JANČOVIČ

Áronovskí a levitskí kňazi 1-13

Július PAVELČÍK

Podobenstvo o poklade v poli. Tomášovo evanjelium, Logio 109 ... 14-55

Abstrakty a recenzie 56-65

Oznamy 66-70